

ASPECTE ALE RITULUI DE ÎNMORMÎNTARE ÎN MICROZONA VALEA BOLVAȘNIȚEI (CARAȘ-SEVERIN)

Rodica Ropot

Fenomen tainic și ireversibil, moartea a inspirat deopotrivă teamă și respect și a generat întrebări mistuitoare la care se cereau imperioase răspunsuri: ce este moartea, cine o generează, ce se întâmplă cu individul după moartea fiziologică? Răspunsul, la popoare diferite, îmbracă forme diferite, în esență același, subiectiv, comod și amăgitor.

La egipteni, romani, greci sau daci¹ moartea fiziologică era considerată un moment firesc al cursului vieții, moment în care are loc transmutarea acesteia pe coordonate spirituale. Concepția aceasta despre moarte este asimilată și consolidată de religiile ulterioare care în diferent de denumire propăvăduiesc viața transcendentă și unele chiar reînvierea în ziua judecării. Această credință a generat o atitudine de resemnare și uneori chiar de sfidare a morții, care a devenit la un moment dat normă de conduită a colectivității. Individul ce nu adoptă această atitudine este repudiat de colectivitate². Deși orice membru al comunității, din etica socială, acceptă și respectă normele colectivității, spiritul de conservare a dictat aflarea unor mijloace care să amine momentul morții la o dată cât mai târzie și dacă ar fi posibil să o înlăture total³.

Pe Valea Bolvașniței ca și în alte părți locuite de români, gama mijloacelor prin care se încearcă să se amine și chiar să se înlăture moartea este foarte largă, însumând aici o serie de acțiuni cu caracter preventiv și altele cu caracter curativ.

1. **Mijloacele preventive** cuprind fie norme de profilaxie magică fie norme de profilaxie igienică.

a) **Profilaxia magică** constă în purtarea podoabelor apotropaice (inele, cercei, salbe, ață roșie, etc.), de către membrii satului, arhaic, fără deosebire de sex sau vîrstă.⁴

¹ Const. C. Ciurescu, Dinu C. Ciurescu — *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Ed. Albatros, 1972, p. 76.

² Lecea, Aurel — „*Eschimoșii*”, Ed. Tineretului, 1966.

³ Petre Ispirescu — „*Tinerete fără bătrînețe și viață fără de moarte*”, Ed. Creangă, 1972.

⁴ Petru Bobirnac (Urseni) — *cojocar, Vîrciorova, 84 ani „... la satul bătrîn unde purtau și moșii cercei în urechi”. Zgăvirză Florea, 52 ani, Vîrciorova. „port inel și cercei să se lege blăstămurile de ele” Bologa V. L. și dr. Lenghel A. „Fragmente pentru reconstituirea medicinei populare în Dacia preromană” Cluj 1930.*

b) Profilaxia igienică cuprinde credințe — interdicții care nerespectate atrag îmbolnăvirea și uneori chiar moartea. Ex. : interdicția scăldatului în apele râurilor pînă nu se mănîncă caș dulce și pui de mierlă, este o interdicție ce condiționează vremea scăldatului fără primejdia de a răci. Sau interdicția : cel ce a spălat mortul să nu se atingă de mîncărurile praznicului căci va mai muri cineva, completată de concesiia condiționată astfel — acasă la el se poate atinge de hrană numai după ce s-a spălat de nouă ori. Aceste credințe păstrate „că așa ne-au lăsat bătrînii” sau „așa știm din bătrîni” nu impun decît norme stricte de igienă profilactică.

2. **Mijloacele curative** includ o terapeutică reală, bazată pe cunoștințe empirice. Scopul — adică vindecarea — era atins cunoscîndu-se doar efectul mijlocului aplicat nu și elementul exact care aducea vindecarea. Este demnă de amintit utilizarea cu succes a plantelor medicinale sub variate forme (ingerare, comprese, băi, fricțiuni) și a unor elemente naturale și minerale. Întotdeauna tratamentul era și este însoțit de descintec. La aceste mijloace curative se adaugă și citirea de texte religioase.

În cazul cînd survine moartea, pregătirile de înmormîntare sînt condiționate de credința în nemurire. În microzona Valea Bolvașniței, înmormîntarea, ca și în alte părți locuite de români, îmbină aspecte de rit religios și păgîn, strîns legate între ele și totuși distincte prin persoana care le săvîrșește. În timp ce preotul citește textele religioase, masa participanților la înmormîntare îndeplinește ritul păgîn al înmormîntării (spargerea oalei, darca și primirea pomenii, bocitul, etc.).

Conținutul sepulcral al unor morminte (datate sec. II î.e.n. — secolul I e.n.) cuprinde alături de urna cinerară resturi ale festinului, unelte de muncă dar și vase sparte. S-ar părea că obiceiul spargerii vasului sau vaselor ar avea origini vechi care merg pînă la geto-daci.⁵

La ieșirea mortului din casă este spart de regulă astăzi un vas ceramic, gestul semnificînd „spargerea răului din casă” sau „curmarea șirului de morți din casă”⁶. Explicația spargerii vasului trebuie căutată nu numai aici în urmele arheologice, ci și rolul jucat de vas la spălarea mortului și în legătura acestuia cu unele credințe mai noi. Astăzi legătura vas-spălat s-a pierdut. Însă în practica înmormîntării mai vechi a existat. Corpul defunctului era așezat pe paie sau pe o scindură și luîndu-se apă caldă dintr-un vas, se spală. Vasul cu apă rămîne lîngă mort pînă în momentul scoaterii acestuia din casă. La ieșire vasul era spart. Astăzi se folosesc pentru îmbăiat, vase mari de lemn care apoi sînt puse cu gura în jos și nu se folosesc timp de trei zile, căci cel ce ar utiliza vasul, ar muri. Această credință nu este decît o normă profilactică anticontagioasă ce păzește viața celorlați membri ai familiei. Distrugerea totală a vasului de lemn ar fi o pierdere mare, de aceea se

⁵ Protase, D. „Rituri funerare la daci și daco-romani”, Buc., 1971, p. 28.

⁶ Maria T. Zărie 64, Valea Timișului, jud. Caraș-Severin.

recurge la credința de mai sus. Deși măsurile profilactice s-au luat, în mod simbolic se mai sparge și astăzi acel vas ceramic.

Aspectul general al înmormintării este al unui spectacol bine regizat în care elementul emoțional — sentimental stă în plan secundar. Prezent, în cadrul unei atmosfere de resemnare, el îmbracă haina unei decențe impresionante. Acest aspect este determinat în mare parte de concepția despre moarte a dacilor. Aceștia considerau moartea ca un fenomen firesc al ciclului vieții în care are loc transmutarea vieții pe coordonate transcendente. Jelirea mortului devine astfel un eveniment care își are locul bine definit în timp și spațiu. În drum spre cimitir este jelit de „cîntătoare” numită mai rar „bocitoare”, care devine doar o interpretă a cîntecului, fără o participare sufletească intensă. „Cîntătoarea” își are loc în dreapta sicriului și cîntă cite un vers deasupra capului mortului, vers ce este reluat de un șir de femei constituit în urma sicriului. De remarcat că în aceste împrejurări femeile îmbrăcate în haine de culoare închisă poartă opregul complet negru folosit numai în astfel de ocazii. Jelitul mortului devine un fel de cor cu solist. Cîntătoarele sau bocitoarele au fost cunoscute la majoritatea popoarelor antice (evrei⁷, egipteni⁸, romani⁹). La romani „cîntătoarea” se numea „praefica” și ea era o „femeie nămită pentru a plînge”¹⁰ impunînd totodată celorlalte femei „modul cum să plîngă”.¹¹

Se arată mai sus că bocitoarea, în microzona cercetată, cîntă cite un vers deasupra capului mortului. În timpul jelirii, ea strigă în repetate rînduri „mă soro, mă” sau „mă frate, mă”, clamațiune reluate de șir. Acest gest echivalează cu strigarea mortului pe nume, practică la romani în scopul de a se încredința dacă a decedat sau nu.

Se menționa mai sus că întreg ritualul înmormintării este condiționat de credința în nemurire, moștenită de la geto-daci la care nu se făcea distincția trup—spirit¹², ci se socotea că cel ce murea își continua viața alături de zeu într-un loc destinat lui anume. Mai tirziu, creștinismul sugerează distincția trup—spirit. Practicile rituale din microzonă, deși majoritatea sătenilor sînt creștini ortodocși, demonstrează că ideea daco-getică s-a menținut pînă azi. Viața, alături de zeu, este concepută ca și viața terestră cu necesități de hrană, apă, îmbrăcăminte, obiecte personale și casnice, unelte de muncă. Aceste necesități sînt satisfăcute întotdeauna, căci în caz contrar cel decedat s-ar pface în moroi și, reîntorcîndu-se, ar pricinui neajunsuri sau moartea

^{7,8} Burda, T. — „Datinile poporului român la înmormintări”, Iași, 1882, p. 75.

⁹ Festus, citat de Burda T, în op. cit., p. 78.

¹⁰ Burda T, op. cit., p. 79.

¹¹ Burda T, op. cit., p. 79.

¹² I. I. Rusu — „Religia geto-dacilor, zei, credințe, practici religioase”, A.I.S.C.

celor rămași. În funcție de sex și vîrstă, în sicriu se pun în acest scop pieptene, oglindă, o unealtă de muncă specifică, lînă, semințe, sticlă cu țuică, briceag, în credința că mortului îi vor fi necesare. Dacă ar exista ideea separatoare trup—spirit și cel care dăinuie ar fi spiritul, obiectele puse ar fi de prisos.

Concepția adînc înrădăcinată este dovedită și de pomenile de hrană, apă și lumină. Pomana de apă este cunoscută la români sub diverse forme (vărsarea unei găleți de apă cînd mortul trece pe lîngă fîntînă, vasul dat de pomană la moși se umple cu apă, „slobozitul izvorului”, etc). Cel mai interesant aspect al pomenii de apă, în microzona Valea Bolvașniței, și nu numai aici, este „slobozitul izvorului”. La un timp stabilit după înmormîntare (un an) rudele mortului pregătesc pomeni de alimente, haine și lumină și în ziua hotărîtă ies cu invitați și preot la malul unei ape curgătoare. Aici se înfig în malul apei trei bețe ornamentate sau, simplu, afumate, împodobite cu lumînări, ață roșie și colac. După slujba religioasă bețele se dau de pomană, îndeobște copiilor (au sufletul curat), sau unor persoane mult prețuite. Pe apă se aruncă o lumînare pusă într-o coajă de dovleac. În cazul cînd lumina este purtată de apă la vale pomana de apă a fost primită. Ca martor al slobozirii apei este luat soarele. Obiceiul așa cum apare astăzi a pierdut mult din manifestarea inițială, sensul rămînînd intact. Pomana de apă în formă apropiată de „slobozitul izvorului” era întilnită și în Transilvania și în Țara Românească¹³. O femeie năimită de rudele mortului căra timp de 6 săptămîni, 80 de găleți de apă pe la casele vecinilor. Sotocoteala era ținută pe răboj. La vremea sorocită să-și ia plata, ea se prezenta la fîntînă aducînd mărturie a muncii depuse, răbojul. Prezentat rudelor mortului și controlat, era împodobit cu o lumînare, ață roșie și colac, era apoi rupt și aruncat peste ulucul plin cu apă al fîntînii. Aceiași martor, soarele, era invocat și aici.

În Valea Bolvașniței, am putea presupune că răbojul, fără semnificație utilă, devine un simplu băț crestat și din aceeași lipsă de utilitate se trece ușor de la unu la trei bețe.

Acestea sînt doar cîteva aspecte ale ritului de înmormîntare întilnite în microzona Valea Bolvașniței. Studiate și în corelație cu alte discipline, ele ajută la cunoașterea adîncă a istoriei neamului. Evidențîind măsura în care unele influențe au îmbogățit fondul autohton, demonstrînd continuarea unor trăsături specifice a vieții poporului român pînă astăzi.

¹³ Simion Florea Marian — „Înmormîntarea la români”, 1892, Buc. p. 396.

BETRACHTUNGEN ÜBER DIE BEGRÄBNIS-SITTEN IN DER MICRO-ZONE VALEA BOLVAȘNIȚA (BANAT)

ZUSAMMENFASSUNG

Im Bolvașnița-Tal, wie auch in anderen von Rumänen bewohnten Gegenden sind die Mittel, durch welche man den Tod zu verspäten oder gar gänzlich auszuschalten versucht, sehr zahlreich. Unter diesen gibt es eine Reihe von Verhütungs- und Heilmassnahmen. Die Verhütungsmittel enthalten entweder Zauber-Normen oder Heilkundliche Normen. Die Heilungsmittel bestehen aus einer realen Therapeutik welche sich auf Erfahrungs-Kenntnisse beruht. Die Begräbnis-Zeremonie ist mit einem festen Glauben an die Unsterblichkeit verbunden. Die Auffassung widerspiegelt sich auch in den festlich angebotenen Speisen, Wasser und Kerzen.